

620.2-022.513.2 Ковтун Г. П. *Наноматеріали: технології та матеріалознавство* / Г. П. Ковтун, А. А. Веревкин ; Харків. физ.-техн. ин-т. — Харків, 2010. — 73 с.

Також звертаємо увагу на клас **620.9 Економіка енергетики загалом**, в якому можна збирати інформацію щодо енергетики загалом, а також альтернативних джерел енергетики (прикладі комбінування наведено у класі).

Клас **63 Сільське господарство та суміжні науки. Лісове господарство. Землеробство. Тваринництво. Полівання. Мисливство. Рибне господарство** охоплює літературу з усіх галузей сільського та лісового господарства: ведення сільськогосподарських робіт, землеробство, агротехніка, рільництво, садівництво, городництво, тваринництво, продукти землеробства та тваринництва й заходи з їх первинного перероблення.

Видання щодо подальшого перероблення сільськогосподарської продукції: виробництво цукру, жирів, олій, борошномельне та круп'яне, хлібобулочне, консервне, спиртогорілчане виробництво, виноробство та пивоваріння — слід класифікувати у класі **66 Хімічна технологія. Хімічна промисловість і споріднені галузі**.

У **63** класі за допомогою комбінування можна будувати індекси для гібридів, наприклад:

635.621:631.52]:613.26 А. І. *Потопальський та ін. Кавбуз здоров'я — скарбниця здоров'я, краси і довголіття*

Клас **636.09 Ветеринарні науки** використовують для групування матеріалів щодо хвороб, ворогів та сільськогосподарських шкідників свійських і корисних диких тварин (боротьба та лікування). До цього класу варто відносити й зоотехнічні захисні заходи. Раніше такі видання збирали у класі **619**, який вилучено ще у 2001—2002 рр.

Для літератури з питань ветеринарної медицини доцільно будувати індекси за допомогою класів **616/618**, наприклад:

636.2.09:616-002.5-084 *Профілактика туберкульозу великої рогатої худоби*

Фасетна індексація:

636.09

636.2

616-002.5

616-084

636.2.09:618.19-002-085:615.33 *Лікування маститу*

корів антибіотиками

Фасетна індексація:

636.09

636.2

618.19

616-002

У класі **64 Домоведення. Домашнє господарство. Комунальне господарство. Служба побуту** збирають інформацію щодо домоведення, зокрема приготування їжі, використання предметів домашнього вжитку. До цього класу також належать питання обслуговування в готелях, пансіонатах тощо, процеси прання, чищення одягу та інші роботи, що виконують комунально-побутові підприємства, наприклад:

648.5(0.062) *Викинь мотлох із життя!: мистецтво прибирання, яке змінить вас назавжди / Марі Кондо*

Для видань, присвячених національним кухням, використовують індекс **641.56 Приготування окремих страв. Спеціальні страви. Дієтичне харчування**, наприклад:

641.56(=512.19)(0.062) *Кримськотатарська кухня / Олена Соболева*

Дієтичні страви при захворюванні

641.56-056.2:616.44 *Лечим щитовидку, правильно питаєсь*

(Далі буде)

Надійшла до редакції 19 листопада 2019 року

З АРХІВУ КНИЖКОВОЇ ПАЛАТИ УКРАЇНИ

УДК 655.4/.5+002](477.74-25)"1918/1920"(091)

DOI: 10.36273/2076-9555.2019.11(280).36-41

Ольга Устіннікова,

завідувач відділу ретроспективної бібліографії Книжкової палати України,

e-mail: biblio@ukrbook.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5245-0087>

Книги видавництва "Русская культура" у фонді Державного архіву друку

У статті проаналізовано особливості розвитку культурно-мистецького життя та видавничої справи Одеси на тлі складних геополітичних процесів, що відбувалися на території Південного регіону України впродовж 1918—1920 рр.

Простежено етапи створення одеського видавництва "Русская культура", діяльність якого припадає на час перебування міста під владою Добровольчої армії 1918—1920 рр.

За електронними та картковими каталогами виявлено твори друку, випущені видавництвом у той період, що зберігаються у фондах вітчизняних і зарубіжних книгозбирань; проаналізовано програмні засади видавництва та репертуар книжкових видань за тематичною спрямованістю, авторами і особливостями поліграфічного оформлення.

За каталогом Книжкової палати України складено список друкованої продукції, випущеної видавництвом "Русская культура", що зберігається у фонді Державного архіву друку.

Особливу увагу зосереджено на двох рідкісних анонімних виданнях — народних казках "Новый Бова-королевич" та "Новый Конек-горбунок". За картковими та електронними каталогами бібліотечних установ виявлено видання, а саме "Новый Конек-горбунок", наявне лише у фонді Державного архіву друку. За спогадами російського письменника І. Буніна встановлено ім'я автора цих творів — Ілля Маркович Василевський — фейлетоніст, критик, співробітник сатиричних журналів; висвітлено окремі сторінки його біографії, пов'язані з видавничою, літературною та політичною діяльністю.

Ключові слова: видавничі діяльність, одеські видавництва, книжкові видання, літературно-художнє видання, рідкісне видання, книжкова графіка, фонд Державного архіву друку

Постановка проблеми. Незважаючи на значну кількість публікацій, присвячених видавничій діяльності в Україні на початку ХХ ст., про склад спецфонду Книжкової палати України та наявність бібліографічного покажчика, що подає інформацію про книжкові видання 1917—1921 рр., які зберігаються в Державному архіві друку, поза увагою дослідників залишаються книги цього періоду, котрі становлять бібліографічну рідкість через незначні тиражі. Саме до таких можна віднести й друковану продукцію одеського видавництва "Русская культура", діяльність якого припадає на час перебування міста під владою Добровольчої армії впродовж 1918—1920 рр. У фонді Державного архіву друку зберігаються 8 із 13 книг, випущених цим видавництвом, 2 з яких є рідкісними. Пропонована стаття націлена на наукове опрацювання та введення в культурний і суспільний обіг унікальних, рідкісних, маловідомих творів друку періоду становлення української державності у складних умовах військово-політичного протистояння.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Дослідженню діяльності вітчизняних книговидавничих осередків періоду Української революції присвячено низку праць сучасних книгознавців. Зокрема, комплексний аналіз становлення видавничої справи в регіонах знаходимо в дисертації О. Васківської "Книговидавничі справи в Україні 1917—1920 рр." [3], в якій порушено актуальні питання випуску книжкових видань у межах певних територій, проведено статистичний, видовий і тематичний аналіз друкованої продукції.

Історію діяльності окремих регіональних видавництв і видавничих організацій досліджено в публікаціях українських книгознавців: Н. Романюк, Т. Каросвої, О. Дроздової та інших [8; 14; 21; 22; 24]. Роботі видавничих установ Південного регіону України присвячено розвідку Н. Малиновської [17]. Відомості про перші українські видавництва Одеси наведено у працях Г. Зленка [13]. У 2002 р. фахівці Одеської національної наукової бібліотеки підготували матеріали для історії та каталог книг видавництва Mathesis [5]; праця М. Бельського висвітлює діяльність одеського видавництва М. Козмана [1]; О. Яворська розглядає роботу одного з найцікавіших видавництв Одеси — "Омфалос" [36].

Дослідженню спецфонду Книжкової палати України та введенню в науковий і культурний обіг унікальних, рідкісних і маловідомих видань присвячено праці співробітників Книжкової палати України. Значну кількість публікацій, що розкривають її фонди, надруковано на сторінках науково-практичного журналу "Вісник Книжкової палати". У статтях О. Федотової проаналізовано склад спецфонду Книжкової палати України 1917—1921 рр. за такими критеріями: змістом основного тексту, періодичністю, цільовим призначенням, мовою; подано статистичні дані (автори, видавництва, місце видання, тематика) [31]. У публікаціях А. Хайло розглянуто фольклорні видання 1917—1918 рр., що зберігаються у спецфонді Книжкової палати України. Проаналізовано як окремі видання творів фольклору та фольклорні збірники, так і публікації фольклорних текстів у збірниках художньої літератури. Проведено статистичний аналіз фольклорних творів: за кількістю видань загалом, місцем видання, видавництвом; наве-

дено класифікацію книг за тематикою й жанрами фольклору [32]. Окремим видам видань спецфонду присвячено публікації Л. Доляр — це заборонені цензурою наукові та науково-популярні праці, навчальна література, історична белетристика початку ХХ ст. [6; 7].

Мета дослідження — виявлення та введення в науковий обіг унікальних, рідкісних і маловідомих літературно-художніх видань із фонду Державного архіву друку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Одеса, в якій перетиналися різні національні традиції та пріоритети, у 1917—1920 рр. опинилася в епіцентрі кривавих військових та ідеологічних баталій. Упродовж цього часу в місті відбувалася стрімка зміна влади, жодна з яких не протрималася й року. Проте, як не парадоксально, доба революційних потрясінь виявилася вельми насиченою у сфері художнього життя.

Важливим чинником, що зумовив цей парадокс, стала післяреволюційна міграція зі столиць на Південь, внаслідок якої в регіоні зосередилася значна кількість художньої інтелігенції. Попри хаос, руйнування та роз'єднання часів громадянської війни Одеса в 1918—1919 рр. залишалася "культурною оазою", де вирувало мистецьке життя. В місто, рятуючись від війни, переслідувань і голоду, з'їжджалися українські та російські діячі культури — письменники, артисти, журналісти, художники: І. Бунін, О. Толстой, М. Волошин, А. Аверченко, М. Єврейнов, Теффі (Надія Бучинська), М. Алданов, Дон-Амінадо (А. Шполянський). Як зауважували дослідники [10; 25; 30], культурне життя Одеси того часу вражало різноманітністю: відбувалися художні виставки, прем'єри вистав, відкривалися численні кабаре та вар'єте, відновлювалася робота кінофабрик...

У 1919—1920 рр. Одеса переживала й видавничий бум. За влади Добровольчої армії в місті виходило 52 назви газет (українською, російською, польською, англійською, французькою, їдиш, івритом) та 28 назв журналів (російською, українською, їдиш, німецькою) [23, с. XXVIII—XXX]. Одним із найбільших видавців періодики в роки революції та громадянської війни був денкінський урядовий інформаційний орган — відділ пропаганди.

Розвивалася й книговидавничі справи. До старих книжкових видавництв, як-от: "Видавництво Є. І. Фесенко", "Издательство А. А. Ивасенко", наукового видавництва Mathesis, восени—взимку 1918 р. додалися й нові, зокрема "Южная универсальная библиотека" (за редакцією С. Юшкевича), "Русское книгоиздательство в Одессе" (за редакцією А. Кіпена), видавництво наукової літератури "Гнозис", "Русская культура".

У програмі видавництва "Русская культура" зазначено: "...группой интеллигенции, преимущественно литераторов и юристов, основано на паевых началах новое издательство... ставящее себе не коммерческие, а чисто издательские цели. Программа издательства — русские классики, популярно-научные труды и законы в возможно более дешевых, но тщательно изданных и отредактированных и внешне — изящных изданиях. Первой была выпущена повесть Толстого "Отец Сергий", уже почти разошедшаяся. В следующую очередь предполагается выпустить одно из крупных произведений Тургенева, а затем Достоевского, о чем уже ведутся переговоры с наследниками писа-

телей" [11]. У газетах "Южное слово" та "Единая Русь" було також проанонсовано випуск одного з перших публіцистичних творів І. Буніна "Великий дурман" про "велику російську революцію" [9, с. 34]. Керівником видавництва став відомий одеський публіцист М. Клименко, який 1919 р. очолив літературно-видавничу частину відділу пропаганди Добровольчої армії.

Завдання, що поставило собі видавництво, у повному обсязі не було виконано. Крім повісті Л. Толстого, жодний твір російських класиків не побачив світ, якість друкованої продукції та поліграфічна культура були заниженими, з 13-ти виявлених у різних книгосховищах видань лише кілька примірників становлять інтерес для істориків і книгознавців, решта — агітаційна продукція.

Цікаво, що незважаючи на агресивну антиукраїнську політику, видавництво випустило фундаментальну наукову працю М. Туган-Барановського — видатного українського економіста, генерального секретаря фінансів УНР, одного з ініціаторів створення та засновників Української академії наук та її Соціально-економічного відділення, Інституту економічної кон'юнктури, Демографічного інституту, Кооперативного інституту, очільника Українського наукового співтовариства економістів "Бумажные деньги и металл" [29]. Перше видання книги було здійснено 1917 р. у Петрограді, друге — посмертне, зі змінами й доповненнями — побачило світ саме у видавництві "Русская культура".

У Державному архіві друку наявні вісім книг, випущених видавництвом [4; 15; 16; 18; 19; 20; 28; 35]. Найцікавішим для фахівців, на наш погляд, є видання "Труды подготовительной по национальным делам комиссии. Малорусский отдел. Вып. 1 : Сборник статей по малорусскому вопросу" [28]. Комісія, створена на початку 1919 р. із професури Новоросійського університету на чолі з одним з організаторів та ідеологів Білого руху, російським націоналістом і монархістом В. Шульгіним, ставила за мету збір і підготовку аналітичних матеріалів із національного питання для командування. Збірник став одним з ідеологічно-програмних документів Добровольчої армії 1919 р. під час громадянської війни на території України.

Автори опублікованих матеріалів: А. Савенко — російський громадський та політичний діяч українського походження, юрист. За переконаннями російський націоналіст; П. Богаєвський — юрист, етнограф, у 1912—1919 рр. — екстраординарний професор кафедри міжнародного права в Університеті Св. Володимира; С. Грушевський — небіж історика М. Грушевського, певний час був членом молодіжного чорносотенського товариства "Двуглавый орел", що проводило українофобські та антисемітські акції; І. Лінниченко — історик, славіст, археограф, педагог, кримизнавець, професор Імператорського Новоросійського університету; А. Стороженко — історик і славіст, громадський діяч, змолоду ліберал та українофіл, який згодом перейшов на платформу російського націоналізму; Б. Ляпунов — російський мовознавець-славіст; О. Билимович — російський економіст, який пропонував взяти за основу адміністративного поділу південних областей колишньої Російської імперії принцип економічних зв'язків та соціальних відносин; М. Могилянський — автор невеликих робіт, здебіль-

шого з практичного виноробства, та книги "Прошлое и настоящее Новороссии: к вопросу о притязаниях Украины на Новороссию" [18].

У збірці чітко сформульовано позицію керівництва Добровольчої армії з "українського питання". Викладені авторами ідеї мали на меті переконати громадську думку у відсутності підстав для політичної самостійності українського народу, узаконити боротьбу з "українством" в усіх сферах суспільного життя й довести неможливість будь-яких зв'язків Південного регіону з Україною.

У фонді Державного архіву друку зберігаються ще три агітаційно-пропагандистські брошури [4; 15; 16], що не становлять значної цінності. Поміж видань є й дві рідкісні книги — "Новый Бова-королевич" [19] (наявна також у фондах Російської державної та Російської національної бібліотек) і "Новый Конек-горбунок" [20] (видання не знайдено в жодній бібліотеці), що вирізняються особливим художнім оформленням — багатокольоровою обкладинкою (фото 1, 2).

Фото 1. Перша та четверта сторінки обкладинки книги "Новый Бова-королевич"

Фото 2. Перша та четверта сторінки обкладинки книги "Новый Конек-горбунок"

На титульному аркуші зазначено жанр творів — народні казки, але, аналізуючи тему, художні засоби та стилістику текстів, можна впевнено стверджувати, що обидва написав професійний літератор.

Пошуки за довідково-бібліографічними виданнями та каталогами українських і зарубіжних книгосховищ не дали змоги визначити авторство текстів. Відомості про упорядника одного з творів вдалося

відшукати у книзі І. Буніна "Публицистика 1918—1953 годов" [2]. Письменник згадує про серйозний конфлікт із фейлетоністом і критиком, видавцем газети "Современное слово" І. Василевським: "Кто бы мог подумать прежде, что в газете П. Н. Милокова будет писать Василевский-Не-Буква. А вот он пишет, да еще как! Точно в каких-нибудь "Известиях" и сразу охаивает (в "Последних новостях" от 1-го апреля) Мережковского, Гиппиус, Куприна, А. Яблоновского, меня. На меня, кроме того, врет" [2, с. 122]. І далі зазначає: "Василевский, осенью 1919 г. буквально обивший все пороги в одесском "Осваге" (Отделе пропаганды Добровольческой армии) и таки успевший продать ему две своих книжечки (в одной из коих Добровольческая армия изображалась в виде доблестного Бовы Королевича)..." [2, с. 123].

Ілля Маркович Василевський (1882—1938) — фейлетоніст, критик, співробітник сатиричних журналів. У 1918 р. видавав ліберальну газету "Свободные мысли" в Києві, 1919 р. в Одесі — газету ліберально-буржуазного напрямку "Современное слово"; 1919 р. у Константинополі — тижневик "Русское эхо"; 1921 р. у Парижі відновив "Современное слово". У 1922 р. переїхав до Берліна, де працював у газеті "Накануне", що активно поширювала ідеї повернення емігрантів до РСФРР та слугувала інструментом зовнішньополітичної пропаганди. У серпні 1923 р. разом з О. Толстим повернувся до Росії. У 1929 р. переїхав до Москви, де став головним редактором журналу "Винахідник". Публікував брошури та статті з питань винахідництва під псевдонімом І. Полтавський.

І листопада 1937 р. І. Василевський був заарештований за доносом та засуджений за звинуваченням в участі в діяльності контрреволюційної терористичної організації 14 червня 1938 р. і того самого дня розстріляний. Реабілітований 14 лютого 1961 р.

І. Василевський відомий не тільки як автор памфлетів, нарисів, літературно-критичних публікацій, а й історичної та гумористичної прози, поетичних творів. Поезії І. Василевського — це "переспіви", а фактично переробки віршів відомих поетів: М. Некрасова, М. Лермонтова, А. Фета [26]. Саме такою переробкою є "Новый

Бова-королевич". За основу твору взято епізод відомої богатырської казки, коли герой вирушає в похід, щоб помститися кривдникам. Бова потрапляє в Росію, захоплену більшовиками. У книзі змальовано жакливі картини сільського та міського життя: голод, розруха, терор. Єдиний, на думку автора, хто здатний врятувати Батьківщину, — це генерал Денікін та Добровольча армія. Тому "едет Бова на старый Дон, едет в Доброармию — Русь-матушку от лихого врага, от злого насильника спасать" [19, с. 19].

Сюжет другої книги — "Новый Конек-горбунок" — запозичено автором із відомої віршованої казки П. Єршова. У цього твору багато спільного з попередньою книгою. Так само використано не весь текст, а лише епізод із Жар-Птицею. Автор змальовує такі самі страхітливі картини життя Росії під більшовицькою владою, вдаючись до тих самих образів та елементів оповіді. У казці присутні описані в попередньому творі "комбеди", захоплені п'яними негідниками; червоні загони латишів та китайців; агітатори-провокатори. І вкотре єдиною силою, що зможе "сбросит красной дури цепи", є Добровольча армія [20, с. 21].

Тематична та ідеологічна спорідненість текстів, схожість образів і художніх засобів, поліграфічного оформлення видань і згадка І. Буніна про другу книгу з великою ймовірністю дають підстави вважати, що цей твір також належить І. Василевському.

Висновки. Унікальність фонду Державного архіву друку неодноразово ставала об'єктом дослідження. Найчастіше це був комплексний аналіз певних видів видань, подавалися статистичні дані про випуск книг за місцем видання, видавництвами, хронологічними ознаками тощо, друкувалися тематичні бібліографічні огляди та універсальні бібліографічні покажчики. Та поза увагою дослідників опинилися окремі унікальні видання, що мають особливу культурологічну цінність. Саме такі рідкісні книги виявлено у фонді Книжкової палати України, зокрема "Новый Конек-горбунок" та "Новый Бова-королевич", що є бібліографічними раритетами й становлять значний інтерес як для дослідників видавничої справи й бібліографів, так і для мистецтвознавців та істориків літератури.

Список використаної літератури

1. Бельский М. Книгоиздательство М. С. Козмана в Одессе / М. Бельский. — Одесса : Студия "Негоциант", 2003. — 101 с.
2. Бунин И. А. Публицистика 1918—1953 годов / И. А. Бунин. — Москва ; Берлин : Директ-Медиа, 2017. — 699 с.
3. Васильківська О. Л. Книговидавнича справа в Україні 1917—1920 рр. : дис. ... канд. наук з соц. комунікацій / Васильківська Ольга Леонідівна. — Київ, 2019. — 231 арк.
4. Верховской П. В. Патриарх Тихон / П. В. Верховской. Что сделал Патриарх Тихон для церкви и Родины / С. В. Троицкий. — Одесса : Русская культура, 1919. — 16 с.
5. Видавництво "Mathesis" (1904—1925) : матеріали для історії та кат. кн. / [авт.-упоряд. І. Е. Рікун] ; Одес. держ. наук. б-ка ім. М. Горького. — Київ : Кн. палата України, 2002. — 59 с.
6. Дояр Л. Перші надходження Книжкової палати України : (книгодруки 1917 р.) / Лариса Дояр // Вісник Книжкової палати. — 2018. — № 12. — С. 6—9.
7. Дояр Л. Спецфонд Книжкової палати України (1917—1921 рр.): заборонені книгодруки з історичної галузі / Лариса Дояр // Вісник Книжкової палати. — 2018. — № 7. — С. 49—52.
8. Дроздова О. В. Видавничі та просвітницькі діяльності освітніх осередків Полтавщини другої половини XIX — початку XX століття / О. В. Дроздова. — Полтава : ПУСКУ, 2008. — 159 с.
9. Единая Русь. — 1919. — 24 сент.
10. Еремеева А. Н. Художественная жизнь Юга России в условиях гражданского противостояния (1917—1920 гг.): содержание и тенденции развития : автореф. дис. ... д-ра ист. наук / Еремеева Анна Натановна ; [Ин-т рос. истории Рос. акад. наук]. — Москва, 1999. — 44 с.
11. Жизнь. — Одесса, 1918. — № 27.
12. З історії видавничої справи Сумщини : зб. док та матеріалів, 1861—1920 / Держ. арх. Сум. обл. — Суми : Мрія-1, 2007. — 127 с.

13. Зленко Г. Д. Перші українські видавництва Одеси : матеріали до книгознав. словника / Г. Д. Зленко. — Львів : Ін-т українознав. ім. І. Крип'якевича, 2000. — 23, [2] с. — (Бібліографія українознавства ; вип. 3).
14. Кароєва Т. Р. Книговидавнича справа Поділля: тенденції розвитку (друга половина XIX — початок 30-х років XX ст.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук / Кароєва Тетяна Робертівна ; Київ, нац. ун-т культури і мистецтв. — Київ, 2004. — 19 с.
15. Кирич А. Кто закрепил за народом землю / А. Кирич. — Одесса ; Москва ; Петроград : Рус. культура, 1919. — 19 с.
16. Кто такой Деникин?. — Одесса : тип. изд-ва "Рус. культура", 1919. — 32 с. — (Народная библиотека. № 2, Серия 2 : Вожди и герои России).
17. Малиновська Н. Українська книга другої половини XIX — першої чверті XX століття на Півдні України: історико-книгознавчий і бібліографічний аспекти : автореф. дис. ... канд. іст. наук / Малиновська Наталя Леонідівна ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. — Київ, 2005. — 20 с.
18. Могиланский Н. К. Прошлое и настоящее Новороссии: к вопросу о посягательствах Украины на Новороссию / Н. К. Могиланский. — Одесса : тип. изд-ва "Русская культура", 1919. — 36 с.
19. Новый Бова-королевич : нар. сказка. — Одесса ; Москва ; Петроград : Рус. культура, 1920. — 19 с.
20. Новый Конек-горбунок : нар. сказка. — Одесса ; Москва ; Петроград : Русская культура, 1920. — 23 с.
21. Петров С. С. Книжкова справа в Києві / С. С. Петров. — Київ : ЕксОб, 2002. — 344 с.
22. Подоляка Н. С. Становлення та розвиток видавничої справи Сумського краю (1861—1917 рр.): осередки, репертуар, розповсюдження : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій / Подоляка Надія Степанівна ; Київ, нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т журналістики. — Київ, 2011. — 19 с.
23. Праці Одеської центральної наукової бібліотеки Т. 3 : Одеська періодична преса років революції та громадянської війни, 1917—1921 / за ред. С. Л. Рубінштейна. — Одеса ; Київ : [б. в.], 1927. — 174 с.
24. Романюк Н. С. Видавнича справа в Єлисаветграді / Наталя Романюк. — Київ : КВЦ, 2014. — 153, [2] с.
25. Савченко В. Искусство Одессы в эпоху первой мировой войны, революции и гражданской войны / В. Савченко // Вісник Одеського історико-краєзнавчого музею. — 2010. — Вип. 8. — С. 58—61.
26. Стихотворная сатира первой русской революции (1905—1907) / сост., подгот. текстов и примеч.: Н. Б. Банк, Н. Г. Захаренко и Э. М. Шнейдермана. — Ленинград : Совет. писатель, Ленингр. отд-ние, 1969. — 716 с. — (Библиотека поэта : основана М. Горьким. 2-е изд. Большая серия).
27. Толстой Л. Н. Отец Сергей : повесть / Л. Н. Толстой. — [Одесса] : Рус. культура, [1918]. — 48 с.
28. Труды Подготовительной по национальным делам комиссии. Малорусский отдел / авт.-сост. А. Д. Билимович. — Одесса : тип. изд-ва "Русская культура", 1919. — 119 с.
29. Туган-Барановский М. И. Бумажные деньги и металл / М. И. Туган-Барановский. — Посмерт. изд. с изм. и доп. авт. — Одесса : Рус. культура, 1919. — 132 с.
30. Файтельберг-Бланк В. Р. Одесса в эпоху войн и революций, 1914—1920 / Виктор Файтельберг-Бланк, Виктор Савченко. — Одесса : Optimum, 2008. — 329, [5] с.
31. Федотова О. Аналіз документального масиву видань спецфонду Книжкової палати України періоду 1917—1921 рр. / Оксана Федотова // Вісник Книжкової палати. — 2000. — № 7. — С. 26—29.
32. Хайло А. Видання фольклорних текстів 1917—1918 рр. у спецфонді Книжкової палати України: книгознавчий аспект / Альона Хайло // Вісник Книжкової палати. — 2019. — № 6. — С. 37—43 ; № 7. — С. 33—41.
33. Ханко В. Видавнича справа на Полтавщині в 1917—1921 роках / В. Ханко. — Добромисл. — 1993. — № 3/4. — С. 127—131.
34. Южное слово. — 1919. — 27 сент.
35. Юрлов Б. Крестьянину о земле / Б. Юрлов. — Одесса : Рус. культура, 1919. — 20 с.
36. Яворская Е. Л. Книги и авторы издательства "Омфалос" / Е. Л. Яворская // Дом князя Гагарина. — 2001. — Вып. 2. — С. 166—210.

Olga Ustinnikova

Books of the publishing house "Russian culture" in the fund of the State Archive of Printing

The article analyzes the peculiarities of the development of cultural and artistic life and publishing industry of Odessa against the background of complex geopolitical processes that took place in the territory of the Southern region of Ukraine.

The history of the creation of the Odessa publishing house "Russian culture", whose activity falls during the time of the city under the rule of the Volunteer Army of 1918—1920, is traced.

The electronic and card catalogs revealed the works published by the publisher during this period, which are stored in the holdings of domestic and foreign book stores, the programmatic foundations of the publishing house and the repertoire of books by topic, authors and features of printing are analyzed.

According to the catalog of the Book Chamber of Ukraine a list of printed materials, produced by the publishing house "Russian culture", kept in the fund of the State Archive of Printing is made.

Particular attention is focused on two rare anonymous editions, the folk tales "The New Bova-Queen" and "The New Horse-hunchback". According to card and electronic catalogs of library institutions, an edition has been identified, namely, "The New Horse-hunchback", which is available only in the fund of the State Archives of Printing. According to the memoirs of the Russian writer I. Bunin, the author of these works is established — Ilya Markovich Vasilyevsky — a feuilletonist, critic, employee of satirical magazines, and covers some pages of his biography related to publishing, literary and political activities.

Keywords: publishing, Odessa publishing houses, book publications, literary and artistic publications, rare publications, book graphics, the State Archives of Printing.

References

1. Belskyi M. (2003). Knyhozdatelstvo M. S. Kozmana v Odesse. Odessa: Studyia "Nehotsyant".
2. Bunyn Y. A. (2017). Publytsystyka 1918—1953 hodov. Moskva ; Berlyn: Dyrekt-Medya.
3. Vaskivska O. L. (2019). Knyhovydavnycha справа v Ukraini 1917—1920 rr. Kyiv.
4. Verkhovskoi P. V., Troitskyi S. V. (1919). Patryarkh Tykhon. Chto sdelał Patryarkh Tykhon dlia tserkvy y Rodyny. Odessa: Russkaia kultura.
5. Vydavnytstvo "Mathesis" (1904—1925) (2002). Avt.-uporiad. I. E. Rikun. Kyiv: Kn. palata Ukrainy.
6. Doiar L. (2018). Pershi nadkhodzhenia Knyzhkovoi palaty Ukrainy : (knyhodruky 1917 r.). *Visnyk Knyzhkovoi palaty*. № 12, 6—9.

7. Doiar L. (2018). Spetsfond Knyzhkovoi palaty Ukrainy (1917—1921 rr.): zaboroneni knyhodruky z istorychnoi haluzi. *Visnyk Knyzhkovoi palaty*. № 7, 49—52.
8. Drozdova O. V. (2008). Vydavnycha ta prosvitnytska diialnist osvitych oseredkiv Poltavshchyny druhoi polovyny XIX — pochatku XX stolittia. Poltava: PUSKU.
9. Edynaia Rus. (1919), 24 sent.
10. Ereemeeva A. N. (1999). Khudozhestvennaia zhyzn Yuha Rossyy v usloviakh hrazhdanskoho protyvostoianya (1917—1920 hh.): sodержanye y tendentsy razvytyia. Moskva.
11. Zhyzn (1918). № 27.
12. Z istorii vydavnychoi spravy Sumshchyny : zb. dok ta materialiv, 1861—1920. (2007). Sumy: Mriia-1.
13. Zlenko H. D. (2000). Pershi ukrainski vydavnytstva Odesy : materialy do knyhozn. slovnyka. Lviv: In-t ukrainoznav. im. I. Krypiakevycha.
14. Karoieva T. R. (2004). Knyhovydavnycha sprava Podillia: tendentsii rozvytku (druha polovyna XIX — pochatok 30-ky rokiv XX st.). Kyiv.
15. Kyryn A. (1919). Kto zakrepyt za narodom zemliu. Odessa; Moskva; Petrohrad: Rus. kultura.
16. Kto takoi Denykyn?. (1919). Odessa: typ. yzd-va "Rus. kultura".
17. Malynovska N. (2005). Ukrainska knyha druhoi polovyny XIX — pershoi chverti XX stolittia na Pivdni Ukrainy: istoryko-knyhoznavchy i bibliohrafichni aspekty. Kyiv.
18. Mohylianskiy N. K. (1919). Proshloe y nastoiashchee Novorossyy : k voprosu o posiahatelstvakh Ukrainy na Novorossyyu. Odessa: typ. yzd-va "Russkaia kultura".
19. Novyi Bova-korolevych (1920). Odessa; Moskva; Petrohrad: Rus. kultura.
20. Novyi Konek-horbunok (1920). Odessa; Moskva; Petrohrad: Russkaia kultura.
21. Petrov S. S. (2002). Knyzhkova sprava v Kyievi. Kyiv: EksOb.
22. Podoliaka N. S. (2011). Stanovlennia ta rozvytok vydavnychoi spravy Sumskoho kraiu (1861—1917 rr.): oseredky, repertuar, rozpovsiudzhennia. Kyiv.
23. Pratsi Odeskoi tsentralnoi naukovoï biblioteki (1927). T. 3 : Odeska periodychna presa rokiv revoliutsii ta hromadianskoi viiny, 1917—1921. Za red. S. L. Rubinshteina. Odesa; Kyiv: [b. v.].
24. Romaniuk N. S. (2014). Vydavnycha sprava v Yelysavethradi. Kyiv: KVITs.
25. Savchenko V. (2010). Yskusstvo Odessy v epokhu pervoi myrovoi voiny, revoliutsyy y hrazhdanskoi voiny. *Visnyk Odeskoho istoryko-kraieznavchoho muzeiu*. Vyp. 8, 58—61.
26. Stykhotvornaia satyra pervoi russkoi revoliutsyy (1905—1907) (1969). Sost. N. B. Bank, N. H. Zakharenko y E. M. Shneidermana. Lenynhrad: Sovet. pysatel, Lenynhr. otd-nye.
27. Tolstoi L. N. (1918). Otets Serhyi. Odessa: Rus. kultura.
28. Trudy Podhotovytelnoi po natsyonalnym delam komysyy. Malorusskyi otdel (1919). Avt.-sost. A. D. Bylymovych. Odessa: typ. yzd-va "Russkaia kultura".
29. Tuhan-Baranovskiy M. Y. (1919). Bumazhnye denhy y metall. Odessa: Rus. kultura.
30. Faitelberh-Blank V. R., Savchenko V. (2008). Odessa v epokhu voin y revoliutsyi, 1914—1920. Odessa: Optimum.
31. Fedotova O. (2000). Analiz dokumentalnoho masyvyy vydan spetsfonda Knyzhkovoi palaty Ukrainy periodu 1917—1921 rr. *Visnyk Knyzhkovoi palaty*. № 7, 26—29.
32. Khailo A. (2019). Vydannia folklornykh tekstiv 1917—1918 rr. u spetsfondi Knyzhkovoi palaty Ukrainy: knyhoznavchy aspekt. *Visnyk Knyzhkovoi palaty*. № 6, 37—43; № 7, 33—41.
33. Khanko V. (1993). Vydavnycha sprava na Poltavshchyni v 1917—1921 rokakh. *Dobromysl*. № 3/4, 127—131.
34. Iuzhnoe slovo. (1919). 27 sent.
35. Iurlov B. (1919). Krestianynu o zemle. Odessa: Rus. kultura.
36. Iavorskaia E. L. (2001). Knyhy y avtory yzdatelstva "Omfalos". *Dom kniazia Naharyna*. Vyp. 2, 166—210.

Надійшла до редакції 4 листопада 2019 року

ІСТОРИЧНІ РОЗВІДКИ

УДК 94-029:821](71=161.2)16"1891/1914"

DOI: 10.36273/2076-9555.2019.11(280).41-47

Наталія Солонська,
кандидат історичних наук,
старший науковий співробітник НБУВ,
e-mail: solonska.n@ukr.net

Спомини українських іммігрантів Канади як книга-літопис вітчизняної історії

У статті проаналізовано спогади та перекази українських іммігрантів Канади, інтерв'ю з ними та їхніми дітьми, що розглядаємо як історичне джерело реконструкції вітчизняної історії. Ці спомини є історико-філософською та антропологічною матрицею збереження автентичності нації у процесі формування та створення сталого культурного середовища в іномовній країні, в умовах незвичного соціуму й культури, а також пошуку свого місця та іміджу в ньому.

Проведене дослідження дасть змогу неупереджено та об'єктивно відтворити невідомі більшості сучасної української спільноти сторінки вітчизняної історії; віддати належне пам'яті та неймовірним зусиллям тих українців, які були змушені, не з власної волі, назавжди полишити рідну землю й згуртувати в чужій країні поважний і потужний осередок національної культури; сучасникам — зрозуміти характери, образи й типи людей, які переселилися в іншу країну, і, що феноменально, змогли зберегти в ній рідну культуру та мову.